

PÁPA ÉVEZREDE
Várostitörténeti konferencia Pápán
2014. május 21–22.

Hatásosnak, de első olvasatra talán kissé túlzónak és ellentmondásos választásnak tűnt a konferencia címe. A konferencia apropója ugyanis Pápa város ma ismert első okleveles említésének 800. évfordulója volt, a cím pedig évezredes történelmet sugallt. Az ellentmondás azonban csakhamar, az első előadások elhangzása után feloldódott és rossz érzések nélkül dőlhattünk hátra a szakmaiatlan túlzás vélelmezése tekintetében is.

Pápa város kulturális, közművelődési és tudományos közélet, amelyhez lelkes és aktív befogadó közeg társul, egy nagyobb városnak is becsületére válna. A mi szempontunkból fontos, hogy ezt elsősorban a városban található közgyűjtemények tartják életben. A várostitörténeti konferenciára is három intézmény, a Gróf Esterházy Károly Kastély- és Tájmuzeum, a Jókai Mór Városi Könyvtár és az MNL VeML Pápai Fióklevéltára összefogásával került sor.

A kerek évforduló egy város életében valóban alkalom arra, hogy történelmének újabb szempontú vizsgálatára, új eredmények bemutatására és megismerésére ösztökéljen kutatót és városlakót egyaránt. Ez az igény már 1994-ben, a korábbi évforduló alkalmából is jelentkezett. Az akkor megrendezett várostitörténeti konferencia eredménye az a két tanulmánykötet, amelynek szerzői (köztük Kubinyi András, Szakály Ferenc, Hudi József) a város történetének alapkérdéseit tisztázták, és amely kötetek a hiányzó városmonográfia alapját képezhetik (Tanulmányok Pápa város történetéből 1. Főszerk. Kubinyi András. Pápa, 1994., 2. Szerk. Hermann István. Pápa, 1996.)

Mint akkor, a szervezők most is szakmai igényességgel választották ki a meghívott előadókat, többnyire olyanokat, akik a város történetének egy-egy újabb aspektusát vizsgálták, továbbá néhány olyan előadót, akik elsősorban nem Pápa város történetével foglalkoznak, hanem olyan fontos történelmi kérdésekkel, amelyek Pápa város történeti adatait is értelmezik, tágabb kontextusba helyezik.

A két napos konferencián 15 előadás hangzott el összesen 17 előadó részvételével. A középkori blokk első előadásai (Solymosi László, Érszegi Géza) a város első okleveles említésének problematikáját járták körül. Solymosi említést tett egy korábbi, Imre király (1196–1204) korában készült keletkezett, ma csak későbbi említésből ismert oklevélről is, amelyben ugyan nem Pápa várost, hanem a pápai udvarnokok birtokát találjuk, de a szomszédos Kéttornyúlak határjárását tartalmazó oklevél kétségtelenné teszi, hogy a mai Pápa egykori udvarnokairól van szó. Két évtizeddel később, 1225-ben pedig már a település egyházát is említik, amely egyben főesperesség.

A város első említését tartalmazó oklevelet Érszegi Géza ismertette. Az 1214-ben Hektornak Nórápon földet adományozó királyi oklevél a győri káptalan átírásában maradt fenn, az is csak egy 18. századi másolatban a Festetics család levéltárában. Az eredeti oklevél létezését, így a város első említésére vonatkozó adatot a kutatás nem kérdőjelezi meg.

A konferencia résztvevői, szakemberek és történelem iránt érdeklődők egyaránt, minden bizonnyal a 2011 őszén a város főterén folytatott régészeti feltárásról szóló előadásokat várták a leginkább. Az ásatást vezető két régész, Mordovin Maxim és Szvath Márton által feltárt leletek és az azokból kiolvasható adatok alátámasztják a történészek által az írott források alapján eddig leírt várostitörténeti tényeket. A mai plébániatemplom környezetében nyitott ásatási szelvényekben a 10. századi rétegekig sikerült lemenni, ahol még kormeghatározó leleteket találtak. A 18. század közepén rendkívül megbolygatott területen korábban temető és cölöpökre alapozott házak álltak, amelyeket fal vett körül. A koraiújkori temetkezések, majd a temető felszámolása során történt planírozás miatt nem sikerült *in situ*-állapotban középkori sírokat feltárni. A sírok felett megfigyelt szekérművek egyértelművé teszik, hogy az országút a 18. században is a téren keresztül haladt Győr irányába. A feltárt leletanyag közül kettőt emelek ki, amelyeknek kultúrtörténeti és gazdaságtörténeti jelentőségük van. A 16/17- század fordulójáról egy nagyméretű kovácsoltvas máriacelli zarándokjelvény került elő, utalva pápaiak máriacelli zarándoklatára. Talán ennél is érdekesebbek az ezerszámra talált textilplombák. A jó minőségű kelmék márkajelzésére szolgáló fémjegyek rendszerint városcímerrel, vagy márkajeggyel és felirattal voltak ellátva, a kelmék minőségét garantálták. Az angliai, németalföldi, német birodalmi, morva és cseh

városok, illetve manufaktúrák nevét őrző plombák egyrészt meglepően széleskörű, nagy távolságokra kiterjedő kereskedelmi kapcsolatokra, másrészt – látva némelyik plomba rontott címerét vagy feliratát – kiterjedt textilhamisításra is utalnak.

Az ásatás érintette az 1485-ben – valószínűleg kibővítés miatt – újrászenteselt középkori templom falait is. A mai plébániatemplom helyével részben átfedésben állott egykori templom tájolása pontosan fordított volt. Máig bizonytalan szerkezetét tekintve az ásatás eredményei egyhajós templomot sejtetnek.

A középkort tárgyaló előadók egy-egy résztémát érintettek. Kiss Péter az udvarnokispánság intézményéről beszélt, Horváth Richárd a Szapolyai család kezén lévő város rezidenciális jelentőségét vizsgálva jutott arra a következtetésre, hogy itineráriuma szerint Szapolyai István nádor utolsó éveiben Pápa jelentősége megnőtt. Körmendi Tamás az Árpád-kori főesperességek sajátosságait ismertette, a város világi és egyházi igazgatási területi hovatartozásában megfigyelhető ellentmondásra keresett és kínált magyarázatot. Hihető, hogy az 1777-ben a veszprémi egyházmegyéhez csatolt pápai főesperesség területe az Árpád-kor első évszázadában világi igazgatás tekintetében is elkülönült Veszprém megyétől.

Az első nap délutánjának előadásai a város kora újkori történetét tárgyalták. A korabeli Pápa végvári jelentősége két előadást is inspirált. Martí Tibor Esterházy László pápai főkapitányságát (1648–1652) mutatta be, Oross András a végvár megszüntetését, az 1702-es várrombolási rendelet magyar kamarai végrehajtását ismertette. Pápa esetében a rendeletet nem hajtották végre maradéktalanul. Elszállították a hadiszerek jelentős részét, betemették a várárkot, de a belső vár nem került elbontásra, mivel Esterházy Antal a Haditanácsnál elérte, hogy a rezidenciaként használt épületet megkíméljék.

A hadtörténeti vonatkozások mellett két előadás szólt a pápai polgárokról. Dominkovits Péter előadásában hozott példákkal arra hívta fel a figyelmet, hogy a város 17. századi hiányzó iratait a szomszédos városok fennmaradt levéltáraiban található végrendeletek, peres iratok pótolhatják, segítségükkel Pápa város lakosságának kora újkori életére, kapcsolatrendszerére vonatkozó ismereteink bővíthetők. Petrik Iván az Esterházy család uradalmi levéltárában fennmaradt, 1732-ben felfektetett inscriptionális birtokkönyv adatait elemezve, a város korabeli birtokviszonyai és háztörténetei megismerésének lehetőségét vetítette előre.

A konferencia második napja kevésbé volt egységes tematikusan, sorozatuk az időrendet követte. Nagy-L. István az Esterházy kastély legutóbbi felújítását kísérő kutatások egyikéről, a 18. században létrehozott, majd 1944-ben a kastélyból elvitt 24 darabra tehető *Ősök csarnoka* képgyűjtemény kialakulását ismertette. A városi társadalmat alkotó rétegek, közösségek, illetve felekezetek közül a helyi zsidóságról hangzott el önálló előadás. Jakab Réka a 18. század közepétől folyamatos növekvő közösség rendi korszakbeli városi integrációját mutatta be. Soós István az uradalmi levéltárból kiválasztott néhány egyedi ügyre vonatkozó forrás segítségével az Esterházyakkal örökös szerződésben álló város és a földesúr közötti viszony 19. századi jellegét és változásait vizsgálta. Hudi József a református kollégium reformkori nyomdai vállalkozását és az azt kísérő visszasságokat mutatta be. A konferenciát Somfai Balázs a város hivatalos utcanévadásának első korszakáról szóló előadással zárta.

A színvonalas konferencia mindkét napját élénk érdeklődés kísérte, a pazar ellátást biztosító szervezés hosszú szakmai beszélgetésekre is alkalmat teremtett. Köszönet érte!

Jakab Réka
(MNL Veszprém Megyei Levéltára)